

Trubas, Michał

Przed siedemdziesięciu pięciu laty : rozkaz komendanta garnizonu Płock w związku z obchodami dnia imienin marszałka Józefa Piłsudskiego

---

Notatki Płockie 52/1-210, 30-34

2007

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

**PRZED SIEDEMDZIESIĘCIU PIĘCIU LATY
ROZKAZ KOMENDANTA GARNIZONU PŁOCK
W ZWIĄZKU Z OBCHODAMI DNIA IMIENIN
MARSZAŁKA JÓZEFA PIŁSUDSKIEGO**

Postać marsz. Józefa Piłsudskiego zajmowała w życiu społecznym i politycznym międzywojennej Polski szczególne miejsce. Popularność Komendanta wynikała przede wszystkim z jego niezaprzeczalnych zasług w dziele odzyskania i utrwalenia niepodległości naszego kraju. Również bardzo pozytywnie, choć już na krótszą metę, odebrane zostało przez większość społeczeństwa główne hasło antykonstytucyjnego zbrojnego aktu z maja 1926 r. – sanacja, rzeczywiście fatalnych, stosunków politycznych i życia publicznego w kraju. Ekipa, która zdobyła na drodze zamachu władzę, była w pełni identyfikowalna z Marszałkiem. Nic więc dziwnego, że od 1926 r. do swojej śmierci (12 maja 1935 r.) J. Piłsudski sprawował, co prawda nieformalnie, władzę absolutną. Opierała się ona w dużym stopniu na armii – jedynej w II Rzeczypospolitej sile w pełni zorganizowanej. W czasie wydarzeń majowych Piłsudskiego poparła tylko część wojska, w tym płocki 4 Pułk Strzelców Konnych Ziemi Łęczyckiej, 4 psk (drugi z płockich pułków – 8 pułk artylerii, 8 pal – zamachu nie poparł, choć także nie wystąpił przeciw rewolcie). Pełniąc dwie najważniejsze w wojsku funkcje: Ministra Spraw Wojskowych i Generalnego Inspektora Sił Zbrojnych (Naczelnego Dowódcy), marsz. Piłsudski w krótkim czasie skonsolidował armię. Zastosował bardzo skuteczną metodę: bezwzględną czystką personalną połączoną z podniesieniem statusu wojska w społeczeństwie. Z płockich oddziałów w krótkim czasie odeszło kilku oficerów, w tym dowódca 8 pułku płk Aleksander Batory. Drugi cel osiągnięto doposażając finansowo żołnierzy zawodowych, przez co stali się oni najlepiej zarabiającą grupą pracowników państwowych, dekretując eksponowane miejsce armii w życiu społecznym kraju oraz kierując do pracy w administracji cywilnej licznych emerytowanych lub tylko urlopowanych żołnierzy. Już w końcu lat dwudziestych Marszałek uznawany był

w wojsku za absolutny autorytet i ostateczną instancję. W społeczeństwie cywilnym odbiór działań J. Piłsudskiego i firmowanego przez niego ugrupowania politycznego nie był już tak bezkrytyczny. Wykorzystywano więc wszelkie okazje, by jego postać miała w świadomości społecznej jednoznacznie pozytywne konotacje. Budowano kult Marszałka, a przy okazji – szeroki front poparcia dla całego bloku sanacyjnego. Dobrym narzędziem, umożliwiającym osiągnięcie tego celu, było wojsko – cieszące się zainteresowaniem i wielką sympatią wszystkich warstw społecznych a okazją – uroczyste obchody różnego rodzaju świąt: państwowych, wojskowych, rocznic i świąt nieformalnych – takich jak dzień imienin Naczelnika.

W dwudziestoleciu międzywojennym, obok wymienionych już dwóch pułków, w garnizonie Płock stacjonowało dowództwo związku taktycznego jazdy (13 Brygady Kawalerii) oraz kilka instytucji wojskowych. Wobec władz cywilnych wojsko reprezentował komendant garnizonu, będący pełnomocnym przedstawicielem ministra spraw wojskowych. W zakresie zagadnień organizacyjno-porządkowych i dyscypliny posiadał on prawo wydawania wiążących rozkazów i decyzji wszystkim, przebywającym w garnizonie, żołnierzom. Z zasady był to oficer najstarszy stanowiskiem, ewentualnie stopniem lub stażem służby. W warunkach płockich funkcja ta była łączona ze stanowiskiem dowódcy 13 BK. Wiosną 1932 r. obowiązki dowódcy brygady, a więc i komendanta garnizonu, czasowo pełnił dowódca 4 psk, płk dypl. Mikołaj Zygmunt Więtkowski. Organem wykonawczym komendanta był oficer (komendant) placu – nieetatowy oficer odpowiedzialny za sprawy organizacyjne. W omawianym okresie funkcje tę pełnił por. Władysław Batorów, na co dzień oficer oświatowy 8 pal.

Obchody imienin marsz. Józefa Piłsudskiego miały charakter zamierzenia oficjalnego. Dlatego

ich głównym organizatorem i koordynatorem był starosta plocki, najwyższy rangą przedstawiciel administracji rządowej. Powoływał on komitet organizacyjny złożony z kierowników i przedstawicieli ważniejszych urzędów i instytucji. Komendant garnizonu z zasady był zastępcą przewodniczącego komitetu, a w skład komisji roboczych zwykle wchodził oficerowie: placu, oświatowi, służb kwatermistrzowskich (*Komitet Obchodu Imienin Marszałka Piłsudskiego w Płocku*, „Dziennik Płocki”, nr 57, 10.03.1931, s. 3). Choć za całość obchodów odpowiadał starosta, zgodnie z obowiązującymi od 1928 r. przepisami, w każdym przypadku, gdy pododdziały wojskowe występowały w szyku zwartym, organizatorem przedsięwzięcia było wojsko a przepisy regulaminu i ceremoniału wojskowego miały pierwszeństwo przed innymi ustaleniami. Zasada ta nie miała zastosowania jedynie w przypadku udziału oddziałów w nabożeństwach, choć i tam żołnierze mogli wykonywać wyłącznie komendy swoich przełożonych.

Sądząc po zamieszczonych w prasie informacjach (*Imieniny Pierwszego Marszałka Polski J. Piłsudskiego*, „Dziennik Płocki”, nr 63, 19.03.1932, s. 3 i nr 64, 21.03.1932, s. 1.) główny ciężar obchodów spoczywał na wojsku. Władze cywilne organizowały jedynie dwie akademie w Teatrze Miejskim i raut w Hotelu Angielskim. Zasadniczą częścią obchodów była parada wojskowa na placu Floriańskim. Pododdziały pułków ustawione były w południowej części placu. Z nieznanых powodów szwadrony liniowe 4 psk ustawiono w szyku rozwiniętym, zaś szwadron ciężkich karabinów maszynowych i baterie 8 pal - w kolumnach. Uroczystością dowodził mjr Adam Dutkiewicz, dowódca 2 dywizjonu 8 pułku. Zgodnie z regulaminem występował on konno, składał meldunek i towarzyszył podczas przeglądu nadjeżdżającemu z prawej strony (od ul. Warszawskiej) płk. Więckowskiemu. Tłem był grany przez orkiestrę Marsz 4 Pułku Strzelców Konnych. Uroczystość zabezpieczały posterunki policji i żandarmerii. Zwraca uwagę polecenie wysypania piaskiem odcinka ul. Kolegialnej. Ponie-

waż ulice nie były zaśnieżone (spodziewano się raczej deszczu), wskazuje to na zamiar prowadzenia defilady pododdziałów konnych kłusem, co groziło – mimo kucia koni „na ostro” – niebezpiecznymi poślizgami na bazaltowej kostce.

W paradzie uczestniczyły pododdziały Przynależenia Wojskowego (PW). Były to plutony i kompanie starszej młodzieży szkolnej, zorganizowane i szkolone przez wojsko w ramach edukacji obronnej społeczeństwa. Pododdziały takie, pod egidą Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przynależenia Wojskowego, tworzone obowiązkowo we wszystkich szkołach ponadpodstawowych i licznych instytucjach państwowych. Ich komendantami byli oficerowie lub podoficerowie rezerwy. Wymieniony w rozkazie komendant powiatowy to kpt. Włodzimierz Felcman – oficer służby stałej, delegowany z modlińskiej 8 Dywizji Piechoty. Poczynając od końca lat dwudziestych w uroczystościach uczestniczył także Związek Strzelecki, wcześniej traktowany przez wojsko dość chłodno. W 1932 r. była to już organizacja wielce wpływowa.

Załączony szkic, prawdopodobnie autorstwa por. Batóga, objaśnia uszykowanie oddziałów do uroczystości.

W rozkazie wymienieni są także dwaj płoccy nauczyciele: Zygmunt Maciejowski, dyrektor współpracującej z garnizonem Płockiej Państwowej Szkoły Ogrodniczej i Handlowej oraz Antoni Wilk, zasłużony nauczyciel, przez całe dwudziestolecie zaangażowany w działalność oświatową w wojsku.

Przy lekturze rozkazu rzuca się w oczy, trudna dziś do zaakceptowania, ostentacja hołdów składanych żyjącemu przecież człowiekowi. Nie był to raczej wyraz serwilizmu; zwróćmy bowiem uwagę, że siedemdziesiąt pięć lat temu takie (i jeszcze bardziej niezwykle) formy ekspresji były normą obyczajową. Zresztą, podobne zachowania można było bez trudu zaobserwować także przed pięćdziesięciu laty, a nawet później. Właśnie dlatego prezentowany rozkaz jest ciekawym przyczynkiem do historii obyczajów politycznych. Ilustruje też ceremoniał obchodów świąt w międzywojennym Płocku.

Analiza zjawisk politycznych i społecznych, związanych z osobą marsz. Józefa Piłsudskiego, jest treścią wielu publikacji. Wydaje się, że na szczególne zainteresowanie - w kontekście przedstawionego niżej dokumentu - zasługują prace: Andrzeja Garlickiego (*U źródeł obozu belwederskiego*, Warszawa 1981) i Lecha Wyszczelskiego (*Wojsko Piłsudskiego. Wojsko Polskie w latach 1926-1935*, Warszawa 2005).

ROZKAZ GARNIZONOWY NR. 10.**§.1. Uroczystość obchodu Imienin Pierwszego Marszałka Polski.**

Dzień 19 marca jest Dniem Imienin **PIERWSZEGO MARSZAŁKA POLSKI JÓZEFA PIŁSUDSKIEGO**. Dzień ten winien być nie tylko wyrazem czci i hołdu dla Wodza Narodu, manifestacją społeczeństwa dla idei jaką Pierwszy Marszałek Polski uosabia, idei mocarstwowego stanowiska Polski, ale również bezsprzecznym dowodem żołnierskiego przywiązania wojska do swego Ukochanego Naczelnego Wodza.

W tej manifestacji uczuć względem Pierwszego Obywatela Polski weźmie udział wojsko, nie jako samodzielna jednostka, lecz zgrana z masą narodu część społeczeństwa idącego w swej żmudnej pracy po linii wielkiego Czynu i Myśli.

Dzień 19. b.m. jest dniem wolnym od zajęć.

W dniu tym należy polepszyć wyżywienie szeregowym.

PROGRAM UROCZYSTOŚCI

Dnia 18.III.1932 r.

1/ O godzinie 18.30 iluminacja koszar.

2/ O godzinie 19.00 uroczysty capstrzyk, z przemarszem wojska i P.W. ze sztandarami i orkiestrami.

3/ O godzinie 20.00 akademie żołnierska dla szeregowych w świetlicy 4 p.s.k.

Dnia 19.III.1932 r.

4/ O godzinie 6.30 uroczysta pobudka.

5/ O godzinie 9.30 msza święta w katedrze.

6/ O godzinie 10.45 raport i przegląd oddziałów na Placu Floriańskim. Po przeglądzie przemówienie Komendanta Garnizonu do wojska oraz przemówienie P. Profesora Wilka do społeczeństwa i żołnierzy.

7/ O godzinie 11.00 defilada przed Starostwem.

8/ O godzinie 14.00 konkurs hipiczny w ujeżdżalni 4 p.s.k. – Aleje Kilińskiego.

9/ O godzinie 16-18 wygłoszenie pogadanek na temat „ŻYCIE I CZYNY PIERWSZEGO MARSZAŁKA POLSKI JÓZEFA PIŁSUDSKIEGO”.

10/ O godzinie 20.15 uroczysta akademie w teatrze miejskim.

Dnia 20.III.1932 r.

11/ O godzinie 15.00 uroczysta akademie dla żołnierzy w teatrze miejskim.

Ad pkt. 1.

Dnia 18.III.1932 r.

Dowódcy oddziałów zarządzają dekorację oraz iluminację budynków frontowych koszar. Flagi wywiesić dnia 18.III. b.r. od godziny 18.00 do godziny 22.00 dnia 19.III. 1932 r.

Ad pkt. 2.

Capstrzyk – 4 p.s.k. w szyku konnym z pochodniami w składzie: orkiestra, 1 [jeden – przy. M.T.] szwadron ze sztandarem pod dowództwem oficera sztabowego. 8 p.a.l. i P.W. w szyku pieszym w składzie: orkiestra, 1 pluton pod dowództwem oficera i 1 kompania P.W. ze sztandarem.

MARSZRUTA:

4 p.s.k. Punkt wyjściowy – koszary 4 p.s.k., dalej maszeruje Al. Kilińskiego, ul. Warszawską. Tu się zatrzymuje przed koszarami 8 p.a.l. dla odegrania jednego krótkiego utworu muzycznego. Po odegraniu maszeruje ul. Kościuszki na Plac kanoniczny, gdzie przed pałacem ks. biskupa gra krótki utwór muzyczny, poczem maszeruje ul. Grodzką przed Magistrat. Tam również odegra jeden krótki utwór muzyczny, a następnie ulicami: Bielską, Szeroką, Kolegialną maszeruje przed Starostwo, skąd po odegraniu utworu muzycznego ul. Misjonarską, Płońską i Al. Kilińskiego maszeruje do koszar.

8 p.a.l. Punkt wyjściowy - koszary płońskie. Maszeruje przed gmach Komendy Garnizonu, skąd po odegraniu jednego utworu muzycznego maszeruje ul. Płońską, Misjonarską, Sienkiewicza do Hotelu Angielskiego, następnie ul. Tumską, Kościuszki, Dominikańską, 1-go Maja do koszar Płońskich.

Ad pkt. 3.

Akademie żołnierska odbędzie się w świetlicy 4 p.s.k. Miejsc 400, z tego 200 miejsc zajmie 4 p.s.k., zaś 200 8 p.a.l. Przemówienie okolicznościowe wygłosi jeden oficer 4 p.s.k. i jeden podoficer z 8 p.a.l. Orkiestrę przydzieli 4 p.s.k.

Ad pkt. 4.

Dnia 19.III. 1932 r.

Pobudkę wykonają orkiestry bez asystencji oddziałów. Marszruta jak wyżej, bez zatrzymywania się. Oprócz tego dowódca 4 p.s.k. wyznaczy jednego trębacza, który z wieży Magistratu odegra pobudkę.

Ad pkt. 5.

Na nabożeństwo do katedry oddziały wysyłają delegacje w składzie: 1 oficer sztabowy, 3 oficerów młodszych, 3 podoficerów i 6 szeregowców. Do kościoła udają się również oficerowie nieprzydzieleni.

Ad pkt. 6.

Raport i przegląd oddziałów odbędzie się na Placu Floriańskim. W tym celu:

4 p.s.k – wystawi dwa szwadrony etatowe i szwadron c.k.m.

8 p.a.l. – 1 dywizjon trzybaterijny i rekrutów w szyku pieszym.

Powiatowy Komendant P.W. – 5 kompanii strzeleckich.

Na dowódcę całości wyznaczam mjra DUTKIEWICZA Adama z 8 p.a.l. Zbiórka oddziałów winna być ukończona o godz. 10.30. Ustawienia oddziałów dokona komendant placu por. BATÓG. Oficerowie nieprzydzieleni na prawym skrzydle 4 p.s.k. O godzinie 10.45 przyjmę raport od dowódcy całości, następnie dokonam przeglądu pododdziałów. Po przeglądzie przemówię do żołnierzy. Na mój okrzyk „MARSZAŁEK JÓZEF PIŁSUDSKI NIECH ŻYJE” oddziały powtórzą trzykrotnie donośnym głosem „NIECH ŻYJE”. Wówczas dowódca całości podaje komendę „PREZENTUJ BRON”, [następnie] orkiestry grają hymn narodowy. Po odegraniu hymnu narodowego przemówi do publiczności i żołnierzy P. Profesor WILK.

Ad pkt. 7.

Po przemówieniu wydam rozkaz do defilady. Defilada przed Starostwem. Do defilady oddziały maszerują ulicami:

4 p.s.k. – ul. Kościuszki, Grodzką, Jerozolimską, Szeroką, Kolegialną w kierunku rogatek warszawskich.

8 p.a.l. – ul. Kościuszki, Grodzką, Jerozolimską, Szeroką, Kolegialną.

Oddziały maszerują w następującym porządku: 4 p.s.k., 8 p.a.l., P.W. i organizacje. Dal oddziałów konnych przygrywa orkiestra 4 p.s.k. Orkiestra 8 p.a.l. w szyku pieszym na czole P.W., przy defiladzie zajmuje odpowiednie miejsce i przygrywa oddziałom P.w. stowarzyszeniom i szkołom. Rekruci 8 p.a.l. udziału w defiladzie nie biorą. 2 podoficerów kierunkowych wyznaczy d-ca 4 p.s.k, wyznaczeni zameldują się u por. BATÓGA o godz. 10.30. Naczelnny lekarz garnizonu umieści patrol sanitarny w gmachu Starostwa. Posterunek żandarmerii i policji - jak na szkicu. Część ulicy Kolegialnej, na której odbędzie się defilada, Magistrat wysypie piaskiem. Po defiladzie oddziały maszerują do koszar: 4 p.s.k. ul. Kolegialną, 8 p.a.l. ul. Kolegialną, Misjonarską, Warszawską, P.W. ul. Kolegialną, Misjonarską i Sienkiewicza.

Ad pkt. 8.

W ujeżdżalni 4 p.s.k. odbędą się, staraniem Kół Sportowych 4 p.s.k. i 8 p.a.l., konkursy hippiczne na program których złożą się; konkurs hippiczny lekki i ciężki dla oficerów, konkurs hippiczny dla szeregowców.

Ad pkt. 9.

Dowódcy oddziałów zarządzają wygłoszenie pogadanek na temat „ŻYCIE I CZYNY PIERWSZEGO MARSZAŁKA POLSKI”. Godziny wygłoszenia pogadanek uregulują we własnym zakresie.

Ad pkt. 10.

Na akademii w teatrze miejskim, prócz oficjalnych delegacji, pożądana jest jak największa ilość p.p. oficerów i podoficerów. Strój – salonowy, przy szablach. Bilety na akademię nabywać można w Starostwie. Rezerwuję dla komendy garnizonu i 4 p.s.k. łóżę nr 2, dla 8 p.a.l. łóżę nr 3.

Ad pkt. 11.

Dnia 20.III.1932 r.

O godzinie 15.00 odbędzie się w teatrze miejskim akademie dla żołnierzy tut.[tutejszego] garnizonu. Na akademii przemówienie wygłosi P. Dyrektor Maciekowski, poczem orkiestra 4 p.s.k. odegra hymn narodowy, następnie zostanie wystawiona sztuka pt. „Dziesięciu z Pawiaka”.

PROGRAM NA WYPADEK NIEPOGODY

W razie niepogody (ulewnego deszczu) program obchodu zmieniam jak niżej:

- 1/ Capstrzyk, pobudka – odpada.
- 2/ Raport, przegląd oddziałów – odpada.
- 3/ Nabożeństwo w katedrze oraz delegacje – bez zmian.
- 4/ Reszta programu – bez zmian.

KOMENDANT GARNIZONU
/-/ WIĘCKOWSKI
PUŁKOWNIK

Za zgodność:

Komendant Placu

Batóg

Porucznik

Rozdzielnik:

Do wykonania:

- Dowódca 4 p.s.k.
- Dowódca 8 p.a.l.
- Kmdt P.K.U. [Komendant Powiatowej Komendy Uzupelnień]
- Pow. Kmdt. P.W. [Powiatowy Komendant Przysposobienia Wojskowego]
- Nacz. Lek. Garn. [Naczelny Lekarz Garnizonu]
- Ks. Prałat kapelan Garn.[garnizonu]
- Rej. Insp. Koni [Rejonowy Inspektor Koni]
- Dowódca Post. Żand. [Dowódca Posterunku Żandarmerii Wojskowej]

Do wiadomości:

- Pan Starosta Płocki
- Pan Prezydent m. Płocka
- Pan Komendant P.P. [Policji Państwowej]
- Pan Inspektor Szkolny Bandas
- Pan Redaktor Dziennika Płockiego
- Pan Dyrektor Maciejowski
- Pan Profesor Wilk

Zal. Nr 1 do rozk. genm. 2000.10 z dn. 15/11/1932 r.

Szkic ustawienia oddziałów garn. Płock w dniu 19.11.1932 r.

Szkic ustawienia oddziałów garn. Płock w dn. 19.11.32 r.

